

Вазовите македонски песни повече няма как да бъдат смотавани под миндери; то значи, че сме обидили най-напред кръвта си. Не прословутата Бакалова „муза в мундир“ е написала „Българският Бог“, „След Сливница“, „Полковете“, „Allons, enfants de la Patrie!“, „На англо-френски пленници“, „Свети Климент“, „Радостта на сенките“, „Нашите дни в историята“, „Там, в Солунския край“... През 1916 г. България е разпъната на кръст и крахът на националната идея е повече от очевиден, но въпреки всичко Вазов се е надявал поне в песните си да събере Отечеството цяло. Те бранят не само откъснатите от живото тяло на България земи; те бранят границите на човешкото ни достойнство, надеждата за ново духовно възраждане. И не на последно място – традиционните общочовешки ценности: мир, труд и творчество. Другата Европа, която да е „*жрица на духа*“ – нея мечтаеше поетът. Дори когато балканската взаимност изглежда мираж, Вазов пее: „*О, Боже, дай любов, дай сговор.*“

В Националния исторически музей в София има една дълго скривана „Историческа карта на Велика и обединена България“ от 1943 г. с Охрид, Тракия и Западните покрайнини. Там всеки град е отбелязан с портретите на националните ни герои. Охрид и Силистра едва ли ще са пак в едни граници, но върху картата на българската духовност, начертана вдъхновено от Иван Вазов, те остават сега и завинаги едно Отечество. Само национални поети като Вазов имаха мъжеството да повярват, че даже това, което ни убива, ни прави по-силни.

Когато през 1915 г. българската армия воюва със сърби, французи, англичани, Македония е част от Сърбия. В редовете на македоно-одринското опълчение през 1912–1918 г. заедно с българската армия са 20 000 доброволци. Българската армия тогава се предвожда от генерали, родени в Битоля, Охрид, Ресен, Щип. България не воюва като окупатор, а в защита на историческите си корени и националните си възжелания. Да припомним ли, че през същата тази 1915-а година Димитър Талев посреща българските войски в родния Прилеп. И нему не простиha – както и Вазову – „поетическата география“ на Македония, която той публикуваше във в. „Македония“. Днешните млади българи не знаят нищо за публицистиката му в същия вестник, заради която е осъден и затворен в лагера „Куциян“. Това е друга, мъчна и заплетена тема, но тя се докосва и до съдбата на още българи от Македония като проф. Любомир Милетич, проф. Александър Станишев, проф. Александър Балабанов, Симеон Радев, Йордан Бадев...

Макар да са композирани в маршова стъпка, „Песни за Македония“ таят по-дълбок смисъл от полети дневник на дълга, дневник на българските победи и покруси. Там историята – такава, каквато е станала – си е все същата незащитима човекоядка, трагически величествен спектакъл, в който нито фанфарите на победителите, нито стоновите на победените заглушават безсмислието. Вазов цял е в трагичното чувство за историята с престъпленията, бедствията, жестокостите. Тя е „триумфи, слава“, но и „стихия на коварство“. Там няма справедливост, хуманни идеали, там няма победители и победени; в края на краищата бедствието на войната поглъща и тираните, и жертвите. Всяка война – дори и „справедливата“ – е бягство от разума. В бурни времена фанфарите съвсем естествено заглушават поезията. Откакто свят светува врагът и от двете страни на бойното поле е „*лодъл и коварен*“ и само „*мъртвият не ни е вече враг*“. Но въпреки патриотическите си екзалтации и даже „бойни“ викове, Вазовите „Песни за Македония“ не таят омраза към чуждия, към врага. Преодоля-